

Jiří FRIEDL – Tomasz JUREK – Miloš ŘEZNÍK – Martin WIHODA, *Dějiny Polska*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny, 2017, 692 s., ISBN 978-80-7422-306-8.

Ačkoliv Nakladatelství Lidové noviny vydalo v řadě historií jednotlivých států už i dějiny Laosu, Taiwanu či Madagaskaru, syntetizující práce o historii Polska dlouho chyběla. Ve druhé polovině roku 2017 byla konečně tato citelná mezera zaplněna společným dílem tří českých a jednoho polského historika.

Při hledání koncepce svazku se autoři dohodli na několika důležitých zásadách. Jednotlivá období nenahlízejí čistě chronologicky a svou práci nerozdělují na oddíly politických, hospodářských a kulturních dějin. Místo toho se soustředí na klíčové události a jejich vysvětlení v dobovém kontextu. Tento přístup pravděpodobně uvítají profesionální historici, bude však problematický pro širší veřejnost, která v podobných publikacích mnohdy hledá stručné biografie klíčových osobností či za sebou jasně seřazené a okomentované události daného období.

Autoři se předem rozhodli upustit od zpracování prehistorie stejně jako období stěhování národů, což pravděpodobně uvítá většina čtenářů. Publikace tak začíná poutí císaře Oty III. do Hnězda v roce 999, avšak v následném textu se několikrát k prvním polským knížatům vrací. Martin Wihoda, autor této části, zvolil dramatický přístup, když na počátku důležitých kapitol uvedl zprávy různých kronikářů, jež jednu a tu samou událost nahlíželi značně odlišně. Následně se tázal, co zapříčinilo různé poh-

ledy, a vysvětloval, k čemu patrně doopravdy došlo a proč daní kronikáři vynechávali jisté skutečnosti. Díky tomu se mu dařilo vyvrátit některé zastaralejší interpretace událostí založené na přílišné důvěře v každou řádku starých kronik, a přijít s novými, které se už sice objevily v některých odborných článcích, do obecnějšího povědomí však dosud nepronikly. Kritice například podrobil způsob, jímž Gallus Anonymus omlouval činy Boleslava III. Křivoústého, a bitvu u Lehnice zasadil do kontextu předchozího soupeření různých polských knížat.

Přístup užitý v první části knihy se značně liší od kapitol věnovaných 14. a 15. století, jež byly převzaty z prací polského historika Tomasze Jurka. Vrací se v nich tradiční dělení na politické, hospodářské a kulturní dějiny. Při čtení kapitol o význačných literárních či stavebních památkách či uspořádání církve a jejím vztahu k panovníkovi si však čtenář uvědomí, že takové části mu v prvním, téměř výlučně na politické dějiny zaměřeném oddílu chyběly.

Naopak další oddíl zaměřený na raně novověké dějiny trpí nevyvážeností opačného typu. Miloš Řezník v něm soustředil značné množství údajů o demografickém a hospodářském vývoji v 16. a 17. století stejně jako o náboženských poměrech, humanismu a sarmatismu. Současně však nevedl téměř žádná fakta o osobnostech a vládě Zikmunda I., Zikmunda II., Štěpána Báthoryho či Zikmunda III. Panování jagellonských králů shrnul v jediném odstavci pouze s ohledem na jejich vztah k domácí šlechtě. V případě Štěpána Báthoryho se

zmínil jen o složitém nástupu na trůn, zatímco významné několikaleté války s Ruskem prakticky pominul. Politika a diplomacie se do popředí vrátily v kapitolách věnovaných 18. a 19. století, jež také vzešly z pera Miloše Řezníka. Tomuto období autor věnoval značnou péči a pojednal o něm velmi obsírně. K zajímavým částem náleží zvláště pohled na augustovskou epochu či reformy prováděné na zabraném polském území císařem Josefem II.

V kapitolách mapujících vývoj ve 20. století dříve převládly politické dějiny. Jejich zpracování bylo samozřejmě velmi důležité, neboť právě v této oblasti dosud syntetizující práce z pera českého historika citelně chyběla. Jiří Friedl k ní přistoupil velmi zodpovědně a za pomoci zajímavých faktů i zamýšlení nad dobovými fotografiemi ozřejmil příčiny a průběh mnoha důležitých událostí. O kultuře každodenního života se zmínil v souvislosti s politickým vývojem, když například pojednal o složitém a v komunistickém bloku výjimečném soužití státu a církve. Právě tato oblast by však vyžadovala rozšíření, obdobně jako doplnění kapitol o kulturním životě. Oddíly věnované polskému filmu či literatuře totiž pro 20. století zcela chybějí. Patrně nejnáročnější část představují soudobé dějiny, v nichž se autoři opět zaměřili především na politické dějiny, aniž by vývoj po roce 1989 příliš hodnotili. Závěrem přidali krátký, avšak důležitý oddíl věnovaný vztahům Čechů a Poláků v průběhu dějin.

Publikace *Dějiny Polska* měla být během svého vzniku vedena autoritativnějším editorem, který by autory přiměl k tomu,

aby se příliš nesoustřeďovali na politické či naopak kulturní dějiny. Jednotlivé oddíly se totiž ve své koncepci výrazně liší a prozrazují značně odlišná zaměření svých autorů. Přes tyto výhrady však vznikla přínosná publikace, v níž budou jednotlivé důležité údaje i celkový pohled na určitá období hledat profesionální historikové i široká veřejnost.

Kateřina Pražáková

Blanka KUBÍKOVÁ, *Portrét v renesančním malířství v českých zemích. Jeho ikonografie a funkce ve šlechtické reprezentaci*, Praha, Národní galerie 2016, 288 s., ISBN 978-80-7035-608-1.

Teprve v poslední době se historičky a historikové umění postupně vracely do renesanční epochy, aby kriticky navázaly na výsledky staršího uměleckohistorického bádání o architektuře, sochařství a zvláště malířství, jimiž se zabývali jejich předchůdci především v padesátých až osmdesátých letech 20. století. Dřívější uměleckohistorické popisy dochovaných artefaktů v současnosti nahradily kulturně historické přístupy, které usilují o interpretaci vzniku, podoby a funkce výtvarných děl v širším srovnávacím a zvláště společenském kontextu. Naznačená východiska ovlivnila badatelské úsilí historičky umění Blanky Kubíkové, která obrátila svou dlouhodobou vědeckou pozornost k závěsnému renesančnímu portrétu v českých zemích.

Přestože historiografickému ukotvení a metodologickému pojetí zvoleného tématu mohla autorka věnovat v monografii

rozhodně více prostoru, splnilo její stručně úvodní zamýšlení své základní poslání. Daleko přesvědčivěji se Blance Kubíkové podařilo objasnit hlavní vědecké cíle publikace, kterou věcně uspořádala podle jednotlivých rodových portrétních sbírek šlechticů a chronologicky seřadila na základě posloupnosti generací. Ocenění si zaslouží autorčina práce s některými typy písemných pramenů, v jejichž svědectvích hledá aspoň dílčí odpovědi na otázky, k čemu sloužily renesanční portréty, jakou měly funkci v osobní i rodové reprezentaci urozených osob a za jakých okolností vznikaly první portrétní galerie ve šlechtických sídlech. Vlastní těžiště knihy představují obsáhlé kapitoly věnované rozboru renesančních portrétů pánů z Hradce, Rožmberků, Pernštejnů, Lobkoviců a Praksických ze Zástřízl. Slovní interpretaci doprovázejí zdařilé reprodukce jednotlivých portrétů urozených osob a jejich bližší charakteristiky. Nelze však zamlčet, že knize citelně chybí osobní rejstřík.

Autorka vycházela ze souboru 118 renesančních portrétů dochovaných v galeriích uvedených šlechtických rodů. S kritickým přístupem ke starším poznatkům, zvláště Evy Bukolské a Jaroslava Pešiny, dobrou znalostí odborné literatury a smyslem pro střízlivý nadhled sledovala původ jednotlivých portrétů, jejich autory, bližší určení zobrazovaných osob a souvztažnost s příbuznými díly v jiných portrétních sbírkách. Blance Kubíkové se podařilo překonat dávno přežitý mýtus o národním charakteru renesanční kultury v českých zemích. Nemálo badatelského úsilí a interpretační invence musela vynaložit při

vyvracení po léta opakovaných identifikací osob na některých šlechtických portrétech. V ojedinělých případech by si určení osob vyžádalo novou diskusi, zvláště v případě portrétu Jana z Pernštejna ve zbroji s výhledem na zámek v Českém Krumlově (s. 206, 208).

Historik se však při studiu čtivě a srozumitelně napsané knihy Blanky Kubíkové neubrání dalším otázkám a možným doplněním, které ale nesnižují vědeckou úroveň rozpravy. Ačkoliv autorka pracovala s novějšími odbornými monografiemi k dějinám šlechtických rodů, jejichž portrétní sbírky byly předmětem jejího vědeckého zájmu, mohla více pozornosti věnovat domácím i zahraničním studiím z poslední doby, zvláště k dějinám jihočeských velmožů a jejich vazbám do rakouských zemí a Římsko-německé říše. Interpretaci zjištěných faktů o portrétech v sídlech Rožmberků může výrazněji prohloubit hlubší a především systematický ponor do jejich účetních písemností. Inventáře sídel mohou poskytnout odpověď na otázku, zda Praksičtí ze Zástřízl byli skutečně jedinými nižšími šlechtici v českých zemích, kteří využívali ke své reprezentaci po tři generace vlastní portréty. Jejich podobizny se na rozdíl od renesančních vyobrazení jiných rytířů dochovaly do dnešních dnů. Ze souborů šlechtických deníků a osobních dopisů vycházejí cesty k hlubšímu poznání funkce renesančního portrétu jako daru a jeho symbolického významu v sociální komunikaci. Přestože autorka sledovala provázanost panovnického a šlechtického mecenátu v renesančním portrétním malířství, téma by si zasloužilo

zejména s ohledem na dobře probádanou rudolfínskou dobu jasnější shrnutí v samostatné kapitole.

Blanka Kubíková napsala kvalitní monografii, která bude dobře sloužit nejen historičkám a historikům umění, ale budou ji využívat také badatelé o kulturních a sociálních dějinách předbělohorské doby. Vzhledem k jejímu kulturně historickému pojetí a shrnujícímu odbornému přínosu, který přesahuje středoevropský kulturní horizont, by si nepochybně zasloužila brzký překlad do anglického nebo německého jazyka.

Václav Bůžek

Wolfgang WÜST – Marina HELLER (edd.)
Historische Kriminalitätsforschung in landesgeschichtlicher Perspektive, Erlangen, Zentralinstitut für Regionenforschung, 2017, 360 s., ISBN 978-3940049230.

Dějiny marginálních skupin obyvatelstva jsou v posledních letech často bádáným historickým tématem, jímž se zabývá řada historiků, přičemž se staly i jakousi historickou laboratoří, ve které jsou aplikovány moderní historické metody bádání. Představovaný sborník je výsledkem historického symposia, který pořádala Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Norimberk pod záštitou profesora Wolfganga Wüsta.

Obsahem publikace jsou příspěvky, které se zabývají tématy, jimiž se dnes historiografie okrajových skupin obyvatelstva zabývá v souladu s novými historickými směry, které je zasazují do širšího

společenského kontextu. Čtenář se tak může seznámit se studii, které se zaobírají kriminalitou v raně novověkém období, přičemž některé jistě budou následovat monografie, jež se budou hlouběji zabývat danými tématy.

Do sborníku přispěli i někteří renomovaní historici, pro něž se dějiny kriminality staly celoživotním tématem. Již samotná úvodní studie Gerda Schwerhoffa nejen přehledně shrnula dosavadní bádání, ale současně nastínila jeho další možnosti a perspektivy. Jako velmi cennou je možné hodnotit studii Karla Härtera, která se zabývá loupežnickou činností raně novověkých tuláků a loupežníků, jež překračovala tehdejší zemské hranice. Díky tomu si čtenář může uvědomit, jaká byla soudobá realita každodenního života, což vyvolává i některé asociace k problémům, jež řeší dnešní moderní společnost. Nutně tu vystává otázka, jaké byly možnosti tehdejší zemské správy a zda vůbec existovala vůle některé formy kriminality stíhat.

Zajímavé je již samotné uspořádání sborníku, kdy jsou jednotlivé delikty pojednány podle zemí, v nichž se staly. Oddíly této publikace se tak zabývají kriminalitou v Bavorsku, Švábsku, Frankách či Švýcarsku a Rakousku. Především v případě tuláků je zřejmé, že šlo o fenomén, který v podstatě neznal hranic, přičemž možnosti státního aparátu i vlastníků panství kriminální činnost eliminovat byly značně omezené. Zajímavou otázkou zůstává, jakým způsobem se k těmto tulákům stavěli samotní příslušníci usedlých skupin obyvatelstva a zda lze v daných případech

hovořit o existenci sociální kontroly. Publikované příspěvky spíše naznačují, že vztahy k těmto lidem byly založeny na vzájemné reciprocitě.

Ačkoli některé studie potvrzují výsledky dosavadního bádání, jiné přichází i s poněkud odlišnými závěry, které relativizují některé stávající poznatky. Satu Lidman s oporou v rozboru kriminality v raně novověkém Mnichově došel k závěru, že sankce za nadměrnou spotřebu alkoholu a její důsledky, jež se projevily v protiprávním jednání konkrétních jedinců, se v průběhu druhé poloviny 16. století v tomto regionu zostřovaly, což je jistě zajímavé při porovnání s českými prameny, z nichž vysvítá, že požití alkoholu bylo naopak vnímáno spíše jako polehčující okolnost, kterou se provinilci snažili omluvit především mravnostní delikty.

Samotná skutečnost, že publikované příspěvky se týkají převážně pozdně středověkého a raně novověkého období, nutí ke konstatování, že další bádání k dějinám kriminality by se mělo zaměřit především na dobu 19. století, která na svůj výzkum u celé řady deliktů teprve čeká, což je markantní také v českém prostředí. Právě zde je možné očekávat celou řadu zajímavých poznatků, jež přispějí i k porozumění některým obecným otázkám, jako je pochopení zrodu moderní společnosti. Právě v dané době totiž vstoupily do hry jevy jako medikalizace a přihlížení k různým polehčujícím okolnostem, které nebyly v dřívějších obdobích brány v potaz. Cílem však již nebylo primárně trestat, ale především napravit provinilce.

Jaroslav Dibelka

Ronald G. ASCH, *Herbst des Helden. Modelle des Heroischen und heroische Lebensentwürfe in England und Frankreich von den Religionskriegen bis zum Zeitalter der Aufklärung. Ein Essay*, Würzburg, Ergon-Verlag 2016, 176 s., ISBN 978-3-95650-096-1.

Ronald Gregor Asch pokračuje ve své eseji v dlouhodobém výzkumu hrdinství. V pořadí třetí svazek řady *Helden – Heroisierungen – Heroismen* se optikou dlouhého trvání úspěšně pokouší ozřejmit problematiku úpadku hrdinů a hrdinství, které v 16. století zažívalo svůj vrchol. Autor se změny rozhodl demonstrovat na příkladu dvou zemí, jež byly pro výzkum nejvhodnější a v nichž došlo k nastolení výrazných kultů, podle kterých se formoval pohled na hrdinu. Šlo o Anglii, kde se výraznou osobností hodnou následování stal Oliver Cromwell, a o Francii, v níž byl zaveden kult osobnosti Ludvíka XIV.

V pozdním 16. století došlo ke konfessionalizaci hrdiny, na níž měla ve Francii výrazný podíl politizace mučednické smrti. Kromě jiných osobností, které mučednickou smrtí nabývaly roli hrdiny, se nejvýraznější postavou, jež prokazovala svůj kapitál hrdinství prostřednictvím věrnosti církvi, stal Jindřich de Guise. Spojením dřívějšího pojetí hrdiny jako herkulovského neohroženého bojovníka, který si skrze sebeobětování a vystoupení z řady obyčejných osob musel vydobýt uznání svého hrdinského postavení mučedníka, vznikl ve Francii na přelomu 16. a 17. století nový typ hrdiny. Oba hrdinské konstrukty v sobě skloubil

Jindřich IV. Navarrský, jenž svým životem naplňoval starší pojetí a ve své smrti se stal představitelem mučednictví.

V opozici k francouzskému prostředí se na druhé straně kanálu La Manche konstituovalo nové pojetí hrdinství. V čele státu stála žena, což bylo samo o sobě problémem, jelikož Alžběta I. nemohla sama vést své bojovníky do bitevní vřavy a představit sebe samu jako herkulovského hrdinu. Proto přenechávala podobné role svým podřízeným, což vyvolávalo rozpor mezi klasickým a novým pojetím hrdiny. Střetávání obou dvou konceptů, starého a nového, vedlo v Anglii mezi léty 1603–1660 k rozsáhlým změnám v sémantickém pojetí hrdinství. Nastupující generace Stuartovců mohla pokračovat v nastoleném pojetí, avšak do života tehdejší společnosti vstoupila revoluce, jež proměnila nejen politické okolnosti, ale také chápání smyslu mnoha společenských kategorií. Okruh lidí kolem Olivera Cromwella přišel s novou definicí hrdiny. Stal se jím člověk, který prokazoval své hrdinství pouze skrze neutuchající boj proti nepřítelům svobody a národa.

Ve francouzském prostředí v první polovině 17. století stále existovala šlechtická vrstva snažící se prosazovat hodnoty klasického hrdinství. Její místo však bylo nyní již v královských, tedy státních službách. Šlechtic podobnou službou neoslavoval svou osobu, nýbrž osobu panovníka. Ve druhé polovině 17. věku došlo k razantnímu útlumu hrdinství. Jediným mužem, který si ve Francii přivlastňoval statut hrdiny a mohl ho rozdělovat svému okolí, byl Ludvík XIV. Originalitou svého

vystupování a jednání si zajišťoval poslušnost šlechticů, kteří se mohli prezentovat jako hrdinové v poli, avšak jedině v případě naprosté loajality králi. V té chvíli hrdina ztratil svou vlastní původní charakteristiku. Již nezáleželo na vymknutí se z normy, naopak byla vyžadována naprostá poslušnost trůnu a státu.

Jiný způsob přerodu hrdiny nastal opět v Anglii. Po restauraci Stuartovců zaujala vládnoucí vrstva antihrdinský postoj. Z hrdiny, který se dokázal plně obětovat pro lid, krále či víru, se stal člověk hýřící po večerech, užívající si majetků a prožívající hedonistický způsob života. Místo puritánů, kteří podobné jednání v dřívějších letech odsuzovali, se především z okruhu whigů vyčlenila skupina lidí, která nesouhlasila s podobným jednáním a hledala si vlastní hrdiny. Stali se jimi mužové, již „vedli boj proti katolicismu a proti, jak se domnívali, tyranské monarchii“. V sebeobětujícím boji nastavili pro anglickou urozenou společnost nové možnosti sebe prezentace a vyčlenění se z davu.

Osmnácté století ukázalo odlišný vývoj v pojetí hrdinství na obou stranách kanálu. Zatímco v Anglii se konstituoval gentlemanský typ hrdiny, jenž se objevoval v každodenním prostoru a tím si upevňoval své místo ve společnosti, ve Francii přetrvávající opozice proti královskému pojetí nedovolila jeho včlenění do myšlení lidí. Vliv na situaci ve Francii mělo zvláště osvícenství, které považovalo hrdinské projevy za směšné a nepatřičné.

V závěru práce se autor vrátil k úvodním stránkám textu, kdy se snažil pohlížet optikou hrdinství na současné světové

dění. Myšlení lidí se dnes pohybuje mezi banalizací a fascinací hrdinstvím. Vyměníli jsme hrdinu víry za hrdinu národního, přestože rysy jako sebeobětování a vyčlenění se z davu mu stále zůstávají. Přichází také se zásadními otázkami, které stále zůstávají na okraji zájmu historické vědy. Historiografie by měla zkoumat i další evropské prostory, kde se objevuje téma hrdinství, jako jsou zmíněné španělské nebo nizozemské koncepty. Zde je ale třeba upozornit na vysokou náročnost při výběru pramenů a práce s nimi.

Josef Čížek

Ondřej PODAVKA, *Zdeněk Brtnický z Valdštejna. Učený šlechtic a jeho deník z cest*, Praha, Nakladatelství Vyšehrad 2017 (= Velké postavy českých dějin 25), 280 s., ISBN 978-80-7429-900-1.

Stále čtenější zastoupení v evropském i českém dějepisceví získávají výzkumy, jež si kladou za cíl odhalovat jednotlivé vrstvy uvažování urozených příslušníků rané novověké společnosti. Zejména příznivé heuristické podmínky postupně napomohly ke zjištění, jak rozmanitou skladbou se šlechta v daném období vyznačovala po stránce politické, náboženské či kulturní. Na potřebu vnímat nezaměnitelné rysy přítomné v myšlení a vystupování každého z jejich představitelů poukázal rovněž Ondřej Podavka, který věnoval svou disertační práci osudům Zdeňka Brtnického z Valdštejna. Prvním publikovaným výstupem jeho dlouholetého badatelského snažení se stal životopis tohoto mocensky nepřilíš

výrazného, avšak mimořádně vzdělaného zástupce moravského panského stavu.

Klíčovým východiskem prováděného výzkumu i výsledného pojednání se stal rozsáhlý, latinsky psaný deník Zdeňka Brtnického. V něm obsažené postřehy se vztahují k období let 1597–1603 a jsou zároveň zdrojem naprosté většiny poznatků o dospívání, vzdělávání a výchově svého tvůrce. V posledním desetiletí 16. století spolu s ním vznikl i Valdštejnův dochovaný památník (1591–1600), tiskem vydaný proslav (1596) nebo části korespondence, s jejichž pomocí se Ondřeji Podavkovi podařilo účinně prohloubit a místy i doplnit výpověď výše zmíněného deníku. Výrazně méně písemných svědectví mu naproti tomu nedovolilo, aby se podrobněji zaměřil na druhou polovinu šlechticova života. V příslušných částech pozdějšího výkladu se přesto uplatnily nejrůznější typy pramenů, které zastupovaly například dluhopisy nebo městské knihy.

Ne zcela uspokojivý stav heuristické základny se podepsal i na celkovém vyznění předkládané monografie. Aby se podle slov autora neproměnila v popis „*sedmi let života jednoho člověka*“, musel při vytváření její struktury zohlednit nejen tradičně chronologický, ale také výrazně tematický pohled na příběh a osobnost dotyčného jedince. Vedle nezbytného úvodu a závěru tvoří vlastní jádro práce jedenáct samostatných kapitol. Převážná většina z nich záměrně usiluje o rekonstrukci stěžejních hodnot a představ mladého šlechtice, jež se zrcadlily v průsečíku jeho osobních názorů, zájmů i budovaných sociálních kontaktů.

Faktografický rámec celé práce určily především první dvě kapitoly, které se osudy hlavního aktéra pokusily zasadit do širších genealogických, majetkoprávních, zeměpisných i časových souvislostí. Bližšímu rozboru autor podrobil dětství Zdeňka Brtnického poznamenané brzkou ztrátou obou rodičů a skutečností, že se nakonec stal posledním žijícím představitelem dané rodové větve a spolu s tím rovněž budoucím dědicem několika panství. Povaha dostupných pramenů vytvořila ideální předpoklad především k pečlivému mapování výchovného a vzdělávacího procesu, jemuž se Zdeněk Brtnický podrobil mezi lety 1591–1602 pod dohledem svého poručníka Smila Osovského z Doubravice či moravského velmože Karla staršího ze Žerotína. Po studiích ve Velkém Meziříčí a Jihlavě se vyskytoval nejprve na luterském gymnáziu ve slezském Břehu a následně pobýval několik let na štrasburské akademii. Vrchol péče o Valdštejnovo zdokonalení následně představovala kavalírská cesta po Francii, Nizozemí, Anglii, Švýcarsku a Itálii zakončená v červnu 1602 návratem na Moravu.

Od třetí a čtvrté kapitoly si již lze všimnout, v čem spočívala podstata osobnosti Zdeňka Brtnického. Autor si v jejich rámci kladl otázku, co konkrétně obnášela výuka na jednotlivých, Valdštejnem navštěvovaných školách, a nakolik rozvinula jeho dovednosti. Zasloužené pozornosti se tak dostalo systematické výuce cizích jazyků v čele s latinou, ale také řadě dalších oblastí, do nichž moravský šlechtic pronikal především během vybraných přednášek. Z jeho deníku je patrné, že projevoval velký zájem o výklad rétoriky, teologie, etiky nebo

historie. Ještě více však o něm samotném vypovídaly činnosti, které vyhledával z vlastní iniciativy. Zázitky mu přinášely mimo jiné četba starověkých historiografických děl, prohlídky knihoven, hra na blížce neurčený hudební nástroj, návštěvy divadelních představení a v neposlední řadě také záliba v opisování nejrůznějších nápisů.

To, že byly pro Zdeňka Brtnického nenahraditelným zdrojem vizuálních i intelektuálních podnětů především cesty po evropských zemích, potvrdil zřetelně pátý a šestý oddíl práce. V prvním z nich se Ondřej Podavka snažil objasnit, čeho si v těchto místech urozený pozorovatel všiml, podle jakých kritérií jednotlivé lokality hodnotil či popisoval a odkud si o nich opatřoval potřebné informace. Do úplného rozboru Valdštejnovy optiky vnímání podepřeného dostatečným počtem příkladů z jeho deníku tak byla zahrnuta nejen celá města, ale také paláce, kostely, zbrojnice, zahrady nebo výtvarná díla. V následující kapitole nemohlo být opomenuto ani téma cestovní každodennosti. Kromě úvah nad proměnlivou skladbou doprovodu moravského šlechtice se autor zaměřil na jeho zmínky o využívaných dopravních prostředcích, stavu cest, nepřízní počasí a kvalitě ubytování. Stranou zájmu nezůstaly ani nebezpečné situace vznikající například při překonávání náročného horského terénu nebo v důsledku násilného napadení.

Dlouhodobý zahraniční pobyt byl pro Zdeňka Brtnického prospěšný také v rovině budování vlastních sociálních sítí. Aby se dozvěděl, s kým a při jaké příležitosti se pisatel deníku nejčastěji stykal, přikročil Ondřej Podavka v sedmé kapitole

k pečlivému studiu záznamů v jeho památníku. Mezi zapsanými osobami se vyskytovali urození vrstevníci, někteří vyučující nebo učenci. K posledně jmenované skupině se řadili více či méně známí právníci, filozofové, teologové, spisovatelé a matematici. Valdštejn tak dosáhl mimo jiné setkání s Josephem Justem Scaligerem, Justem Lipsiem nebo teprve šestnáctiletým Hugem Grotiem, jenž mu později věnoval oslavnou báseň. Jakkoli patří rozsahem k nejkratším, je nanejvýš zajímavý rovněž v pořadí osmý oddíl monografie, v němž se autor pokusil o zhodnocení náboženských postojů Zdeňka Brtnického. Vedle zamyšlení nad Valdštejnovým vztahem k luterskému vyznání, jenž vycházel z rodinné tradice, zaujme také jeho v zásadě umírněné vystupování vůči osobám odlišného konfesního přesvědčení.

Obsah závěrečných tří kapitol posunul jádro výkladu do doby po červnu 1602. Mladý šlechtic se tehdy již zdržoval na Moravě, ještě více než rok a půl si však vedl svůj deník. Na základě těchto zápisů autor práce zjistil, kde se v příslušném období Zdeněk Brtnický nejčastěji pohyboval a s kým udržoval společenské vazby. Z hlediska obou sledovaných kategorií se ukázalo být velmi důležité, že v říjnu 1602 od poručníků převzal do dědičného držení panství Brtnice, Moravské Budějovice a Sádek. Deníkové zápisy kromě toho přinesly četné a v odborné literatuře známé podrobnosti o pečlivém přístupu Zdeňka Brtnického k volbě budoucí manželky, jíž se stala Magdaléna z Thurnu.

V předposledním oddílu monografie se Ondřej Podavka pokusil vysledovat, jak si

Zdeněk Brtnický počínal při správě svých moravských statků a v roli vrchnosti. Spíše než několik dochovaných listin obvyklého obsahu poutá na první pohled pozornost Valdštejnova neuspokojivá finanční situace vyvolaná značnou mírou zadlužení nebo jeho sousedské soužití s jihlavskými měšťany. Samotný závěr životopisu obstarala stručná připomínka několika událostí, jež poznamenaly a následně završily osudy Zdeňka Brtnického. Vedle úmrtí první manželky a sňatku s Kateřinou Křineckou z Ronova stojí za zmínku především jeho nevydařené politické působení za stavovského povstání. Jako jeden z direktorů a zároveň komorník Fridricha Falckého byl vězněn v Brně na Špilberku, kde v červnu 1623 zemřel. Přestože se nachází netradičně až na konci poslední kapitoly, dotváří Valdštejnův celkový obraz také přehledné zhodnocení tematicky rozmanitých příspěvků, jež byly jeho osobě v odborné literatuře dosud věnovány.

Monografie pojednávající o Zdeňkovi Brtnickém z Valdštejna se vyznačuje kvalitním zpracováním. Tuto skutečnost podtrhují podrobné jmenné a místní rejstříky, které významně usnadňují identifikaci osob a míst zmiňovaných především v dochovaném deníku. Do souladu s jeho obsahem byla uvedena rovněž pečlivě vybraná obrazová příloha, která mimo jiné přibližuje současnou podobu Valdštejnem navštívených památek. Ondřej Podavka bezpochyby představil inspirativní způsob, jakým lze uchopit stavební prvky utvářející smýšlení předbělohorského šlechtice. O to potěšitelnější je zjištění, že své jazykové předpoklady a znalosti dobové literatury

i evropského místopisu hodlá využít při přípravě kritické edice Valdštejnova latinského deníku, jejíž součástí by se měl stát také český překlad.

František Koreš

Jana JANIŠOVÁ – Dalibor JANIŠ, *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*, Praha, Scriptorium 2016, 480 s., ISBN 978-80-88013-37-2.

Rozsáhlá publikace završuje systematický výzkum moravských zemských zřízení předbělohorské doby, jemuž se manželé Janišovi systematicky věnují a během něhož edičně zpřístupnili a důkladně okomentovali dosud nevydaná zřízení z let 1516, 1545 a 1604 včetně dalších pramenů dokumentujících proces jejich kodifikace.¹ Vydáním zmíněných edic dovršili dílo Františka Čády, který v roce 1937 editoval moravská zemská zřízení z let 1535 a 1562.² Spolu s Čádovými pracemi navázali svými četnými publikacemi rovněž na dodnes cenné rozpravy Františka Kameníčka, autora třídílné monografie o moravských zemských sněmech, jemuž také svou rozpravu věnovali.

Kniha je přehledně členěna do deseti kapitol, které tvoří tři výkladové celky. Po kapitole věnované zemským zřízením a pramenům zemského práva v českých

zemích následuje výklad o zemských zřízeních a soudních i policejních rádech vydávaných ve střední Evropě mezi 15. a počátkem 17. věku. Spolu s různými typy uvedených normativních pramenů autoři věnovali pozornost rovněž procesu jejich kodifikace a roli zeměpánů či stavů v něm. Naznačený výklad poskytl kontext pro již o poznání detailnější pojednání o zemských zřízeních a kodifikaci zemského práva v Čechách, kde obdobně jako na Moravě záhy vznikla úplná zemská zřízení, a v obou Lužicích a ve Slezsku, kde situace vypadala jinak.

Právě vývojem v Markrabství moravském se zabývají následující kapitoly. Janišovi v nich nejprve sledovali prameny předbělohorských moravských zemských zřízení, jimiž byla zejména *Tovačovská kniha* z osmdesátých let 15. století, jíž po zásluze věnovali důkladnou pozornost, dále landfrýdy, usnesení zemských sněmů a nálezy zemského soudu.

Následujících pět kapitol se postupně věnuje všem pěti výše připomenutým moravským zemským zřízením. Autoři pokaždé nejprve sledovali okolnosti vzniku normy, v nichž hrály důležitou roli stavovské komise, a následně podrobně popsali strukturu a obsah jednotlivých zřízení. Největší pozornost přitom soustředili na poslední a nejrozsáhlejší normu vydanou roku 1604, jejíž dlouholetou přípravu mohli zásluhou dochovaných pramenů detailně popsat.

¹ Dalibor JANIŠ (ed.), *Práva a zřízení Markrabství moravského z roku 1545 (Pokus moravských stavů o revizi zemského zřízení). Historický úvod a edice*, Brno 2005; Jana JANIŠOVÁ – Dalibor JANIŠ (edd.), *Zemské zřízení Markrabství moravského z roku 1516 (Počátky kodifikace zemského práva na Moravě)*, Olomouc 2013; Jana JANIŠOVÁ (ed.), *Zřízení zemské Markrabství moravského z roku 1604*, Praha 2015.

² František ČÁDA (ed.), *Zemské zřízení moravské z roku 1635 spolu s tiskem z roku 1562 nově vydaným*, Praha 1937.

Vzhledem k tomu, že zemské zřízení z roku 1604 představovalo poslední vydanou zákonnou normu a že v citovaných edicích autoři sledovali kodifikační proces až do uvedeného data, věnovali v závěrečné třetí části monografie zvýšenou pozornost snahám moravských stavů o částečnou revizi zřízení z roku 1604, které nastaly vzápětí po jeho vydání. Počáteční úsilí o opravu některých článků, odehrávající se ve druhé polovině prvního desetiletí 17. století, sledovali v kontextu politických událostí, zejména těch, které na Moravě nastaly po převzetí vlády Matyášem v roce 1608. Ještě předtím, než svou pozornost obrátili k činnosti jednotlivých stavovských komisí, se autoři zaměřili na nedokončený právní spis moravského zemského hejtmána Karla staršího ze Žerotína *De iure nostro*. Následuje výklad o činnosti tří, respektive čtyř stavovských komisí, které se v dynamických letech před propuknutím stavovského povstání i poté, co se Morava v létě 1619 přidala na jeho stranu, podílely na rekodifikaci posledního zemského zřízení. Nechybí ani informace o usneseních moravských zemských sněmů z let 1605–1620 vztahujících se k textu zřízení z roku 1604. V uvedeném výkladu, který navazuje na pojednání doprovázející citované edice jednotlivých moravských zemských zřízení, Janišovi sledovali genezi moravského zemského práva až do přelomového roku 1620. Navíc ho doplnili edicí 74 dokumentů vztahující se ke sledovaným snahám o revizi posledního předbělohorského moravského zřízení, které se odehrávaly v letech 1605–1620 (s. 327–396).

Na výklad o genezi moravských zemských zřízení v předbělohorském

století navázal závěrečný exkurz. V něm se dostalo pozornosti snaze Ferdinanda II. o využití pobělohorských poměrů k revizi právních poměrů v českých zemích, jež v markrabství vyvrcholily vydáním *Obnoveného zřízení zemského* v květnu 1628.

Kniha představuje důkladné zpravování vývoje moravských zemských zřízení v předbělohorské době. Vychází z edičně zpřístupněných textů jednotlivých zřízení, z nichž větší část editovali právě manželé Janišovi, ale také z velkého množství dalších doprovodných pramenů, které dokládají složitý proces kodifikace zemského práva a současně odrážejí mocenský dualismus moravské stavovské obce a zeměpána, respektive české dvorské kanceláře, či aktuální politické poměry v markrabství. Obsáhla publikace tak není „pouhým“ rozbořem obsahu zkoumaných norem, ale cenným příspěvkem k poznání geneze zemského práva v českých zemích.

Josef Hrdlička

Joachim BAHLCKE, *Kalwinizmus i Jednosta braci czeskich w Europie Środkowej i Środkowo-Wschodniej. Studia na temat społecznego i kulturowego znaczenia wyznania reformowanego w okresie wczesnonowożytnym*, Berlin/Siedlce, IKR[i]BL, 2017, 270 s., ISBN 978-3-00056-975-3.

Monografie je souborem statí o osudech dvou pozoruhodných protestantských církví ve středovýchodní Evropě. Obsahuje texty, jež byly v uplynulých dvaceti letech vydány v různých, často obtížně dostupných sbornících a periodikách.

Zkoumanou problematiku přitom autor rozdělil do tří větších tematických celků.

První se zaměřil na vztah mezi geografickým prostorem a jednotlivými protestantskými církvemi. Tato část představuje vhodný úvod, neboť hned v první studii autor načrtl geografické rozšíření kalvinismu i Jednoty bratrské ve středovýchodní Evropě. Spolu s tím uvedl několik důležitých statistických údajů i úvah na téma, proč si daná vyznání vydobyla, či naopak ztratila oblibu v Království českém, Polsko-litevském státě a Uherském království. Na toto zamyšlení volně navazují dvě následující studie, jež se zabývají konkrétními případy náboženského útlaku a reakcí na něj.

Další, patrně nejzajímavější část celé publikace, je věnována komunikaci mezi různými náboženskými obcemi a jejich vzájemnému kulturnímu ovlivňování. Ve studii *Kalwinizm, kulturowe wpływy i stanowe ruchy wolnościowe w Czechach i na Węgrzech (1570-1620)* autor na základě zajímavých statistik dokládá, že mladíci z českých a uherských kalvinistických i česko-bratrských rodin navštěvovali ve sledovaném období ve velkém počtu německé univerzity, aby na nich strávili alespoň několik studijních měsíců. Jak mohly konkrétně vypadat celoživotní kontakty na poli vzdělání, zachytil Joachim Bahlcke v následující studii na příkladu kalvínského teologa Abrahama Sculteta. Jiný podnětný pohled na tuto problematiku představuje text mapující komunikaci mezi Berlínem, Lešnem a Herrnhutem. Snahu o politické využití navázaných kontaktů přibližuje studie o braniborsko-pruských intervencích ve prospěch uherských protestantů.

Ve třetí části své monografie obrátil autor pozornost k několika výrazným osobnostem. Vytvořil stručnou, avšak povětšinou biografii slezského učence Joachima vom Berge, který mnoho let sloužil císaři Maxmiliánovi II. jako diplomat. V případě známého teologa Jednoty bratrské Daniela Ernesta Jabłoňského se soustředil především na pokusy dojednat unii protestantských církví. Jako duchovní Jednoty bratrské působil i Christian Sitkovius, jemuž byla věnována závěrečná studie. Vzhledem k tomu, že šlo o poměrně důležitou, ovšem dnes již zapomenutou osobnost, jsou Bahlckeho zjištění velmi cenná.

Právě v závěrečné části vystupují výrazně klady i zápory celé monografie. Na jedné straně přináší mnoho důležitých poznatků, jež se týkají kontaktů mezi různými protestantskými církvemi, vzdělání, osudů a záměrů jejich představitelů. Na straně druhé se téměř vždy jedná o detailní pohled pouze na jednu vybranou osobnost či problém, přičemž v některých případech citelně chybí širší srovnání nebo rozšíření o další text, jež by starší studii doplnil a propojil s ostatními. Čtenář se například poučí o studiu českých a uherských mladíků na protestantských univerzitách v zahraničí, avšak nedozví se nic o studiích mladých Poláků. Stejně tak je seznámen s mezinárodními snahami podpořit uherské protestanty po vestfálském míru, avšak diskusi o dopadu tohoto míru na členy Jednoty bratrské v Čechách či polsko-švédských válek na náboženskou situaci v Polsko-litevském státě již nenalezne. I přes zmíněný nedostatek je publikace cenným příspěvkem k poznání

výbranych témat z historie Jednoty bratrské a reformované církve na českém, polském a uherském území v raném novověku.

Kateřina Pražáková

Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *O útěše proti smrti. Víra, smrt a spása v pohřebních kázáních v období konfesionalizace*, Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2017, 310 s., ISBN 978-80-7422-579-6

Smrt a umírání jsou tradičním tématem raně novověkého historického diskurzu. Do něj dlouhodobě přispívá zejména prostřednictvím studia pohřebních kázání i Radmila Prchal Pavlíčková. Po knize o pohřebních kázáních nad olomouckými biskupy¹ a celé řadě časopiseckých studií² představila ve své poslední monografii pohřební kázání jako komemorativní médium, které nese zejména konfesní sdělení. V metodologické rovině se tak přihlásila k historickoantropologickému hledání konfesní identity v raném novověku. Spolu s tím se snaží přispět k diskuzi o podobách konfesionalizace a disciplinace v raně novověké společnosti.

Kniha je založena na komparativní analýze pohřebních kázání z druhé poloviny 16. a první poloviny 17. století. Místní

rámec tvoří země Koruny české a Římsko-německá říše. Stěžejní je konfesní zázemí autorů pohřebních textů, mezi nimiž se objevovali příslušníci katolického vyznání, luteráni, utrakvisté a kněží Jednoty bratrské. Dolní časová hranice kopíruje první tištěná pohřební kázání vůbec, horní poté souvisí se změnou pojetí těchto tisků po třetině 17. století, kdy z kázání postupně zmizela konfesně konfrontační rovina, jež je tolik důležitá pro autorčinu metodologickou úvahu. Výhodnost zvoleného časového prostoru Radmila Prchal Pavlíčková obhájuje i pro české prostředí z hlediska politického a duchovního vývoje (pohřební kázání před a po Bílé hoře, v českých zemích a v exilu, v době náboženské unifikace). Důležitým aspektem byl poté výběr a zúžení heuristické základy. Zatímco počet českých psaných kázání nepřerostl podle autorky zvládnutelnou mez (s. 12), bylo nutné omezit zejména německá pohřební kázání. Autorka se rozhodla soustředit na texty spojené s konkrétním místem a sledovala je v souvislosti s lokálními konfesními poměry. Důležitou roli hrála konfesně smíšená města, která umožňují vnímat podobu náboženského soužití.

Úvodní stručná kapitola popisuje širokou problematiku smrti, přípravy na ní a s tím související pohled na spásu. Autorka ji

¹ Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *Triumphus in mortem. Pohřební kázání nad biskupy v raném novověku*, České Budějovice 2008.

² Výběrově TÁŽ, „Co jest spasení? Na čem záleží?“ *Prezentace konfese v pohřebních kázáních: mezi násilím a spásou*, *Folia historica bohemia* 30, 2015. s. 91–111; TÁŽ, *Konfession im Leichenpredigten des 16. und 17. Jahrhunderts. Die Herausbildung eines Feindbildes zwischen Tod und Seelenheil*, in: Joachim Bahlcke – Kateřina Bobková-Valentová – Jiří Mikulec (edd.), *Religious violence, confessional conflicts and models for violence prevention in Central Europe (15th–18th centuries)*. *Religiöse Gewalt, konfessionelle Konflikte und Modelle von Gewaltprävention in Mitteleuropa (15.–18. Jahrhundert)*, Praha–Stuttgart 2017, s. 71–88.

chápe jako rámcovou pro další výklad. Jako úvodní ostatně představuje i další kapitolu, která ale již mnohem podrobněji představuje tištěná pohřební kázání jako svébytné a v 16. století nové médium (s. 13), a uvádí možnosti jeho metodologického uchopení v dosavadní historiografii.

Stěžejní část práce tvoří pojmenování základních kategorií, které v pohřebních kázáních reprezentují argumentační konfesní rovinu. Jsou to zobrazení vlastní věrouky, polemika o očistci, konverze a nakonec exil a oslava utrpení snášeného pro zachování pravé víry. Po tematické analýze zvolila Radmila Prchal Pavličková velmi inovativně pro každou z těchto oblastí jiné říšské město a jiné konfesní sdílení stejného prostoru. Postupně tak čtenáře zavedla do Augšpurku, Hildesheimu, Magdeburku a nakonec do Schweinfurtu. Velmi dobře je koncipovaná i struktura těchto kapitol. Každá z nich totiž obsahuje úvodní příběh, který umožnil propojit individuální autentický prožitek člověka raného novověku se současným historickým diskurzem, a poté exkurz do daného města.

Poslední kapitola se odklání od pohřebních kázání a věnuje se představení jiného funerálního média, jimiž byly knížky o dobrém umírání. Také v tomto případě autorka sledovala jejich vývoj od pozdního středověku až k protestanské a katolické variantě v 16. století a i zde hodnotí Radmila Prchal Pavličková tyto texty jako konfesně vyhraněné. Konceptně volí autorka metodu kombinace komparativní analýzy a jejího dopadu do konkrétního konfesního prostředí, v tomto případě

do hornolužického Budyšina, jmenovitě do konfesní polemiky zdejšího kapitulního děkana Jana Leisentritta.

Radmila Prchal Pavličková představila metodologicky vyzrálou práci, v níž ukázala na interpretační možnosti pohřebních kázání zejména ve vztahu ke konceptu konfesionalizace a náboženské disciplinace. Na rozdíl od naučení o dobrém umírání, která chápe jako písemnosti, jež odrážely disciplinační zájem církve o výchovu jim podřízených věřících ve shodě s principy dané konfese a reprezentovaly spíše etatické pojetí procesu konfesionalizace (s. 204), vidí přednost pohřebních kázání v tom, že nestojí striktně na straně teologické normy, ale nejsou ani sebevýpovědí konkrétního individua. Jako základní klad recenzované práce tak lze hodnotit schopnost autorky vnímat pohřební kázání jako výsledek „inscenace památky na zesnulého v setkání církevní normy a životního světa zesnulého, pozůstalých a zvláště města či regionu, v němž zakoušejí a prožívají svůj život“ (s. 205).

Pavel Král

Anne J. CRUZ – María Cristina QUINTERO (edd.), *Beyond Spain's Borders: Women Players in Early Modern National Theaters*, London-New York, Routledge 2017 (= *Transculturalisms, 1400–1700*), 220 s., ISBN 978-1-138-21799-7.

Teze o tom, že Španělské království v 16. a 17. století zejména po hospodářské, kulturní a politické stránce

silně ovlivňovalo dění v různých koutech Evropy i celého tehdy známého světa, je v evropské historiografii dostatečně známá. Zatímco velká část historiků a historiček věnovala tradiční pozornost cestám a především osobám, s jejichž pomocí se španělské vlivy šířily za hranice hispánské monarchie, přijímání inspirací z jiných zemí na Pyrenejském poloostrově se prozatím dotkla jen hrstka badatelů. Oběma aspektům současně se věnuje anotovaná kolektivní monografie, která se pokouší zasadit význam raně novověkého španělského divadla do mezinárodního srovnávacího kontextu. Společným pojítkem deseti příspěvků amerických a evropských historiků, literárních kritiků a teatrologů se stala otázka genderové role žen při přejímání a šíření divadelních prvků mezi jednotlivými evropskými zeměmi a panovníckými dvory.

Shromážděné příspěvky je možné rozdělit do dvou tematických bloků, jimž předchází úvodní studie Anne J. Cruz a Maríy Cristiny Quintero o tematickém, koncepčním a metodologickém zaměření publikace. První skupinu tvoří pět statí, v nichž se jednotliví autoři zamýšleli nad rolí a vlivem Španělek na divadelní scény v Anglii, Francii a středoevropské habsburské monarchii. Literární kritici José María Pérez Fernández a Susan Paun de García zkoumali vliv ženského aspektu španělských literárních textů na tvorbu a vznik anglických a francouzských raně novověkých dramát. Zaměřili se především na slavné hispánské fiktivní charaktery, jako byly například Malibea či Celestina, a na proces jejich adaptace

a postupné zdomácnění v anglické a francouzské umělecké tvorbě. Zbývající tři historici (Carmen Sanz Ayán, Anne J. Cruz a Luis Tercero Casado) naopak upřeli svou pozornost k rolím španělských princezen a královen při šíření hispánské kultury a španělských divadelních prvků na královském dvoře v Paříži, císařském dvoře ve Vídni a londýnských uměleckých scénách. Nezanedbatelnou roli hrály také při získávání španělsky psaných scénářů a angažování umělců (umělkyní) původem z Pyrenejského poloostrova.

Druhá část příspěvků se zabývá vlivem španělských královen původem z Apeninského poloostrova, Francie a středoevropské habsburské monarchie na utváření a uvádění zahraničních dramát na královském dvoře v Madridu a jejich recepci tamní dvorskou společností. Zatímco Ana Fernández Valbuena se zaměřila na význam ženského prvku při prosazování *commedie dell'arte* ve Španělsku na prahu novověku, Carmela V. Mattza analyzovala vliv francouzského *ballet de cour* na divadelní (baletní) představení u dvora Filipa IV. a jeho první manželky Alžběty Bourbonské. Maríá Cristina Quintero upřela pozornost ke každodennímu životu španělských královen původem ze střední Evropy v 16. a 17. století a na snahy o projektování jejich národní (rodové) identity a kulturních zvyklostí do divadelních produkcí a ceremoniálu madridského dvora, například audiencií.

Poslední dva příspěvky Josého A. Lópeze Anguity a Ignacia Lópeze Alemanyho se zabývají obdobím po vymření španělské větve Habsburků roku

1700 a nástupu Filipa V., vnuka Ludvíka XIV., do čela hispánské monarchie. Snaží se zachytit zásadní proměnu divadelní praxe ve Španělsku, která nastala s příchodem první ženy nového panovníka Marie Louisy Savojské, zejména její odpor ke španělskému dramatu a snahu o prosazení francouzské opery, *commedie dell'arte* a italských hudebních forem.

Započatou přeměnu následně dokončila druhá manželka nového španělského krále Alžběta Farnese, jež se postupně stala hlavní hybnou silou v otázce kulturního směřování madridského královského dvora. I ona pokračovala v upevňování vlivu francouzského divadla a hudby, italské opery a *commedie dell'arte* na španělskou dvorskou kulturu.

Anotovaná publikace ukazuje jednu z cest, jak lze přistupovat k probíhajícímu evropskému výzkumu kulturního transferu mezi románskými zeměmi a jednotlivými částmi Evropy na prahu novověku. Rovněž odráží jednoznačné směřování současné historické vědy, jehož nedílnou součástí tvoří moderně pojímaný mezioborový přístup ke společnému tématu. S interdisciplinarností se také úzce pojí pestrost metodologických konceptů, které jednotliví přispěvatelé využili. Rozdílným způsobem práce se stejnými či podobnými prameny nabídli různé úhly pohledu vnímání podílu ženského prvku na utváření divadelní praxe v různých částech evropského kontinentu v raném novověku. Takové pojetí výzkumu představuje vítanou inspiraci nejen pro české dějepisce.

Rostislav Smíšek

Petr FIDLER – Lenka KŘESADLOVÁ – Jana PERUTKOVÁ – Lilian RUHE – Jana SPÁČILOVÁ – Tomáš VALEŠ, *Proměny zámeckého areálu v Jaroměřicích nad Rokýtnou: kritický katalog výstavy*, České Budějovice, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích 2017, 583 s., ISBN 978-80-87890-24-4.

Výzkum šlechtických rezidencí zemí Koruny české v raném novověku patří v domácí historiografii po roce 1989 k dynamicky se rozvíjejícím tématům. Zatímco klasický kulturně historický nástin architektonického vývoje a stavebních dějin jednotlivých památkových objektů tvoří i nadále nedílnou součást bádání, pozvolna se začínají objevovat publikace, které se snaží překročit popisně orientované analýzy a věnují se rezidenčním strategiím urozených jedinců, funkčnímu rozboru, hmotné kultuře či každodennímu životu jejich sídel. Jeden z nejnovějších příspěvků představuje interdisciplinárně pojatá kolektivní monografie, jež se z různých úhlů pohledu pokouší nabídnout čtenářům „syntetický obraz umění a kultury barokních Jaroměřic a osobnosti jejich spiritus agentis hraběte Questemberga“ (s. 13).

Publikaci lze rozčlenit do dvou oddílů. První část, jejímiž autory jsou Petr Fidler a Lenka Křesadlová, se věnuje shrnutí životních osudů hraběte Jana Adama z Questemberku (1678–1752) a stavebnímu vývoji zámku s parkem a chrámu svatě Markěty v Jaroměřicích nad Rokýtnou. Autoři se zde vedle hutného kulturně historického popisu stavebních dějin, výzdoby a hmotného vybavení interiérů šlechtické

rezidence na sklonku 17. a v první polovině 18. století snaží blíže ozřejmit složitý proces vzniku samotné stavby od vypracování architektonického návrhu až po dokončení objektu a zasadit ho do kontextu středoevropského stavitelství zmiňovaného období. Konečná podoba rezidence odrážela vzájemný dialog několika architektů a stavitelů (například Domenico d'Angeli, Tobiáš Gravani, František Jäggel, Ludvík Šebestián Kaltner, Jakub Prandtauer, Jean Trehet), concettisty Konráda Adolfa z Albrechtu se zadavatelem Janem Adamem z Questenberku, který se aktivně zapojoval do jednotlivých fází vzniku svého sídla. Stranou pozornosti nelze nechat ani úsilí autorů o proniknutí do estetického cítění a architektonických názorů šlechtice a odkrýtí vlivu hodnotového žebříčku, na jehož utváření se hlavní měrou podílela výchova a vzdělání urozeného kavalíra, na podobu rezidence. Jejich snaha dodává předloženému pojednání viditelný antropologický rozměr, což platí i pro interpretaci freskové výzdoby jednotlivých prostor jaroměřického zámku, zejména schodiště, Sálu předků a Tanečního sálu (galerie). Důležitou roli zde také hraje snaha o rekonstrukci skutečné podoby barokní zahrady a nástin vlivu jejích jednotlivých součástí (efemérních staveb, soch antických božstev, exotických rostlin a květin, zvířat) na reprezentaci barokního šlechtice.

Druhá část práce se zabývá uměleckými zálibami a mecenátem Jana Adama z Questenberku. Nejprve se Lilian Ruhe a Tomáš Valeš věnují soupisu, okolnostem vzniku, popisu a obsahovému rozboru dochovaných portrétů zmiňovaného velmože.

Stranou zájmu neponechávají ani zamyšlení nad symbolickým poselstvím obrazového programu v Sále předků, v němž se až do současnosti dochovala rodová galerie hrabat z Questenberku. Jana Perutková s Janou Spáčilovou se naopak zamýšlejí nad čilým kulturním ruchem na jaroměřickém zámku v průběhu života Jana Adama z Questenberku. Ve svém výkladu se nepokoušejí pouze plně rekonstruovat repertoár jednotlivých divadelních, hudebních a operních představení v letech 1722–1751 a nabídnout prozopografickou analýzu tamních skladatelů, libretistů, interpretů a scénických umělců. Rovněž nabízejí obsahovou analýzu dvaceti unikátních scénických návrhů pro jaroměřické zámecké divadlo, spojených s dílnou císařského divadelního architekta Giuseppa Galli Bibieny.

Anotovaná práce představuje moderní synteticky zaměřený příspěvek české historiografie k výzkumu jedné z významných moravských šlechtických rezidencí na prahu novověku. Současně je symbolickým vyvrcholením dlouhodobého a systematického badatelského zájmu některých členů autorského kolektivu (především Petra Fidlera a Jany Perutkové) o stavební historii barokního zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou a hudební mecenát Jana Adama z Questenberku. Publikace současně odráží některé moderní metodologické trendy, které překračují klasický odosobněný umělecko-historický popis a jen pozvolna se v posledním desetiletí začínají prosazovat také v české historiografii. Přestože ústředním tématem kolektivní monografie jsou stavební dějiny zámeckého areálu

v Jaroměřicích nad Rokytnou a kulturní život na dvoře hraběte z Questenberku, nezanedbatelnou roli zde hraje srovnávací zřetel. Autoři se totiž nespokojili pouze s detailním nastíněním dějin uměleckohistorického vývoje konkrétní šlechtické rezidence a kulturních aktivit jejího majitele, ale získané poznatky se pokusili zasadit do kontextu vývoje zámeckých rezidencí a kulturního mecenátu urozených jedinců ve středoevropském prostoru. Pojednání navíc doprovází množství velice kvalitních barevných fotografií.

Příznivý dojem však kazí formální stránka publikace. Z nepochopitelných důvodů se v celé práci vyskytuje značně rozkolísané psaní jmen jednotlivých aktérů výkladu. Vedle bohemizované podoby jmen různých říšských či rakouských

šlechtických rodů a umělců se zde objevuje množství germanismů, a to i v případech urozených rodů usedlých v českých zemích. Pečlivější redakční práci by si zasloužila rovněž obsahová a zejména stylistická stránka pojednání. Na některých místech dochází k zbytečnému opakování stejných informací. To se týká především úvodních pasáží obou částí, které obsahují obdobné údaje o životních osudech Jana Adama z Questenberku. Z takto koncipovaného textu jednoznačně vysvítá, že vznikaly nezávisle na sobě, aniž by brala zřetel jedna na druhou. Odlišná je také stylistická stránka jednotlivých kapitol, na nichž se podílelo celkem šest autorů a autorek, kdy každý používá vlastní specifické výrazové prostředky i styl výkladu.

Rostislav Smíšek